

Karl Ludwig Giesecke – fra Mozart-sanger til Grønlandspioner

Af Gunni Jørgensen

For 150 år siden, den 5. marts 1833, sad professor i mineralogi ved Dublins universitet, Karl Ludwig Giesecke, sammen med nogle venner og nød vinen efter aftensmåltidet, da Giesecke stille lænede sig tilbage i sin stol – og var død.

Da Mozarts opera »Tryllefløjten« den 30. september 1791, knap 42 år tidligere, uropførtes på Wiedner Theater i Wien, fremgik det af personlisten, at rollen som 1. slave udførtes af »Hr. Giesecke«. Ingen kunne dengang have den mindste anelse om, at indehaveren af denne beskedne rolle skulle blive en af pionererne inden for den geologiske udforskning af Grønland, og at flere grønlandske lokaliteter skulle komme til at bære hans navn.

I værker omhandlende tysk opera findes ofte modstridende biografiske noter om K. L. Giesecke. Sædvanligvis anses Emanuel Schikaneder for at være tekstforfatter til »Tryllefløjten«; det er ifølge kompetente udsagn ham, der opfordrede Mozart til at skabe musikken til eventyrteksten, og på uropførelsens plakat står der »Eine grosse Oper in 2 Akten von Emanuel Schikaneder«. Plakaten er gen-

givet i Reclam udgaven af Die Zauberflöte (1943).

I 1849 udsendte Julius Cornet, tysk sanger og operadirektør, en bog, »Die Oper in Deutschland«, hvori han hævder at have erfaret, at den virkelige forfatter til »Tryllefløjten« var Giesecke. Cornet fortæller, at han en sommerdag i 1818 sad på en restaurant i Wien sammen med nogle venner, da en fin, gammel herre med snehvidt, ærværdigt hoved henvendte sig til dem. Hans udsøgte måde at tale på og hele hans opførsel havde gjort et behageligt indtryk på dem alle. Den gamle herre var den tidligere sanger Giesecke, nuværende professor ved universitetet i Dublin. I løbet af samtalen afslørede han sig som forfatteren af librettoen til »Tryllefløjten«; Papageno og Papagenas figurer tillagdes dog Schnikaneder.

Oprindelig uddannet reklametegner arbejdede Gunni Jørgensen en tid som videnskabelig tegner på Universitetets geologiske Museum. Hun tog i 1969 magisterkonferens i geologi og blev samme år ansat ved Geologisk Museum, hvor hun fortrinsvis har beskæftiget sig med kvartærgeologiske undersøgelser.

I sin bog, *The Magic Flute* (1911), bringer Edward Dent denne oplysning videre. Et billede af Giesecke danner bogens frontispiece og stammer fra et portræt i Royal Dublin Society's besiddelse. Dent bringer Gieseckes biografi, så vidt det har været muligt at stykke den sammen. Han nævner dog også, at der findes Mozartforskere, der ikke mener, at Giesecke er den, han giver sig ud for.

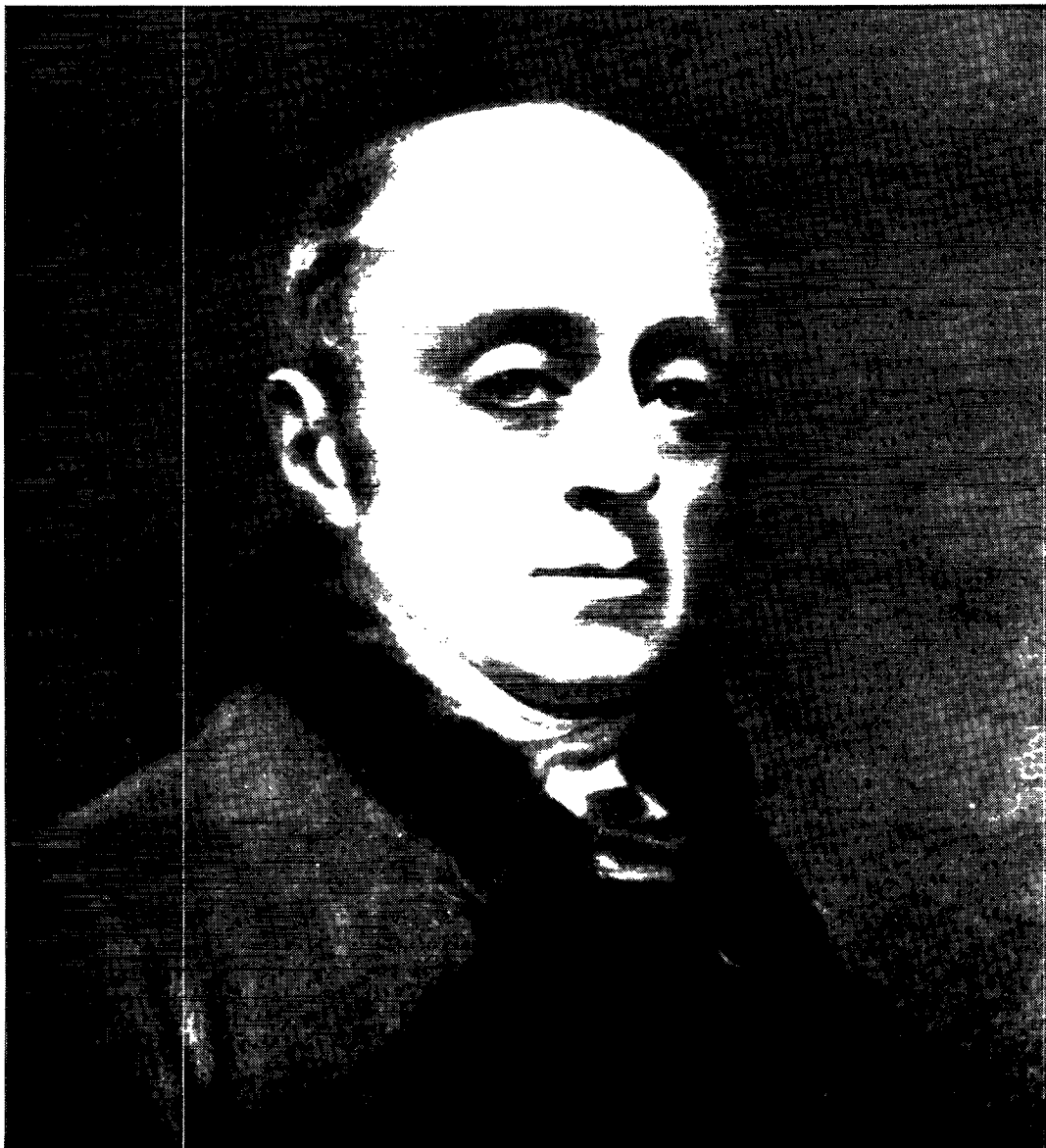
En af dem, der tager skarpt afstand fra påstanden om Gieseckes forfatterkab til librettoen er E. Komorzynski, der er en varm tilhænger af Schikaneder. I sin bog om Schikaneder (1951) kalder han Giesecke for en svindler. Hans beskrivelse af ham er præget af en særdeles udiplomatisk sprogbrug – men det kan måske udlignes af de mindre høflige beskrivelser nogle forfattere har givet af Schikaneder!

Et kan vi glæde os over: Disse tvistigheder har ikke influeret på bedømmelsen af Mozarts indsats; Tryllefløjten blev et vendepunkt i tysk operas historie; italiensk operas dominans i Tyskland var brudt.

Gieseckes livsløb er hyllet i en vis gådefuldhed. Flere danske geologer har gjort sig store anstrengelser for at granske hans historie, bl.a. K. J. V. Steenstrup, som skrev forordet til 2. udgave af Gieseckes »Mineralogisches Reisejournal über Grönland 1806–1813« (Meddelelser om Grönland, hefte 35, 1910). I dette forord findes størstedelen af de biografiske oplysninger, det har været muligt at fremskaffe om Giesecke, bl.a. fra det danske Rigsarkiv og fra arkiver i Augsburg, London og Dublin.

Han blev født den 6. april 1761 i Augsburg som søn af skræddermester Johan Georg Metzler og hustru Sibylla Götz. I dåben fik han faderens fulde navn Johann Georg Metzler; allerede her begynder mystikken at sænke sig, for hvorfor kaldte han sig senere ved et andet navn? 20 år gammel har han i sin stambog, en slags dagbog, underskrevet sig Carolus Ludovicus Metzler cognomine Giesecke. Beretningen om den mineralogiske rejse til Grønland er tilgnet den danske konge af Karl Ludwig Metzler-Giesecke. At Johann Georg Metzler og Karl Ludwig Metzler-Giesecke er en og samme person, har Steenstrup ved omhyggelige undersøgelser fastslået.

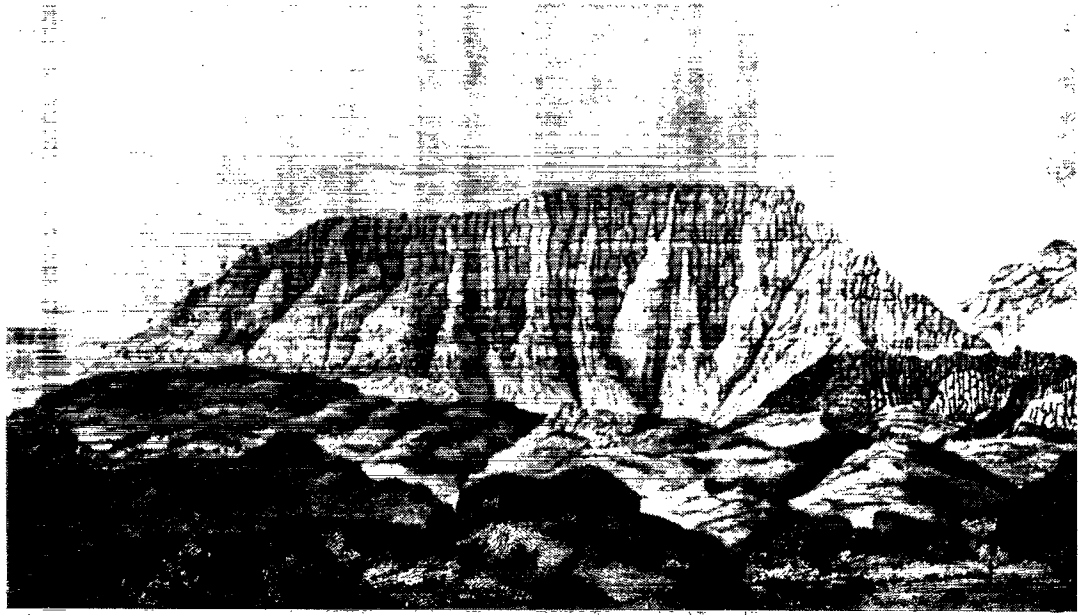
Efter afsluttende eksamen fra gymnasiet i Augsburg studerede han fra 1781–1783 jura i Göttingen. Her kastede han sig samtidig over studiet af mineralogi hos Blumenbach, naturhistoriker og professor i medicin. De næste 10 år taber sig delvis i det uvisse, men det vides dog, at han opholdt sig i Wien, hvor han dels optrådte på Schikaneders teater, dels dyrkede sine mineralogiske interesser. Han nævnes som forfatter til adskillige operatekster og skal have oversat og bearbejdet flere teaterstykker. Hans skuespillerperiode i Wien er ikke beskrevet i førnævnte stambog, eller også er de pågældende blade bortkommet. Til gengæld kan vi nøje følge hans mineralogiske indsamlingsrejser, der førte ham vidt omkring i Europa. Han fortsatte studierne i mineralogi og traf mange af datidens betydeligste mineraloger personligt. Han udarbejdede en »Katalog einer vollständigen systematischen Minera-

Karl Ludwig Giesecke tegnet efter et maleri i Royal Dublin Society.

lien-Sammlung», et værk, som fulgte ham på alle hans rejser. I 1803 besøgte han Sverige via København; han er nu blevet Königlich Preussischer Bergrat.

I 1804 opholdt han sig ved universitetet i Uppsala, hvor han bl.a. ordnede en stor uetiketteret samling, der var skænket af Frederik II af Preussen. For dette

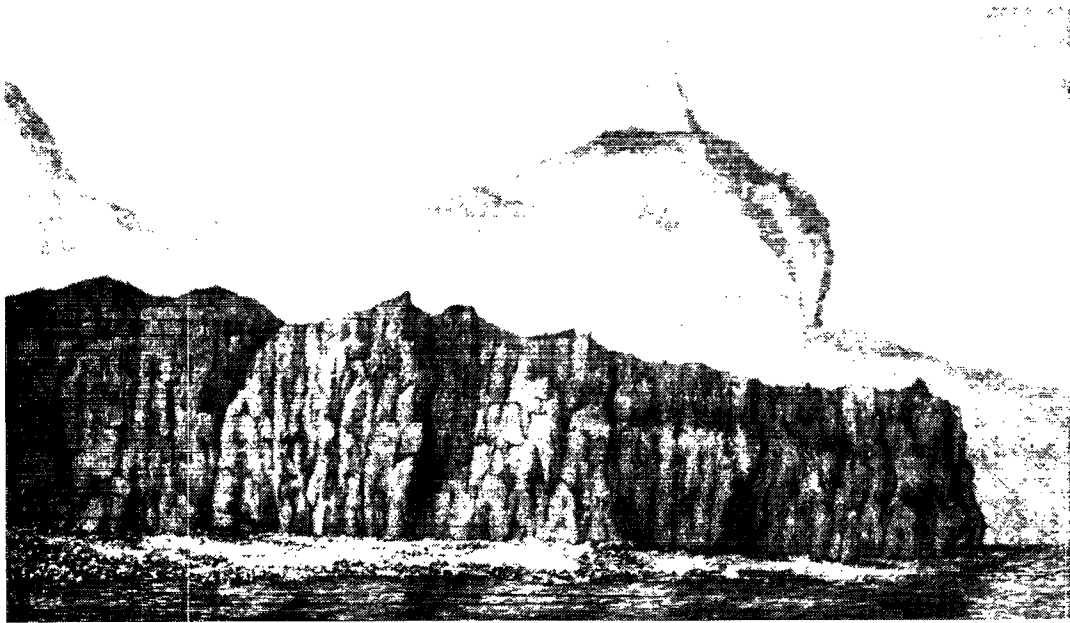

»Ounartorsoak på sydkysten af Disko«. Illustration fra Gieseckes afhandling: *On the mineralogy of the Disco Island.* Edinb. Roy. Soc. Transactions IX, 1823.

arbejde modtog han et stort honorar og blev desuden udnævnt til udenlandsk medlem af Videnskabernes Selskab i Uppsala. På hjemvejen var han atter i København, hvor han skaffede sig mange gode venner blandt fremtrædende personer, bl.a. prins Christian (Chr. VIII), hvis store naturhistoriske interesse og indsigt var velkendt, og hvis geologiske samlinger nu opbevares i Geologisk Museum. Giesecke må have ejet en særlig evne til at komme i kontakt med folk. Han var frimurer, hvilket kan have lettet ham adgangen til kredse, som det ellers muligvis havde været sværere for ham at vinde indpas i. Den hjemlige interesse for alt udenlandsk og for fine titler kan vel også have været med til at åbne nye døre. Dog kan det kun skyldes hans egen personlighed, at han vandt sine venner for livet.

Han ernærede sig ved bestemmelses- og ordningsarbejder af mineralogiske samlinger og som mineralhandler. I regnskabsprotokollen for Universitetets Natural-Theater (d.v.s. Universitetsmuseet, som dengang omfattede både zoologi og geologi) støder vi første gang på Gieseckes navn i 1805, hvor han har fået 57 rigsdaler for en samling mineraler.

Støttet af den Kgl. Grønlandske og Færøske Handelscommission rejste Giesecke i 1805 til Færøerne, hvor han i 5 uger indsamlede mineraler på de fleste af øerne, og senere på året foretog han indsamlinger i Norge. I 1806 rejste han på Handelscommissionens bekostning til Grønland, hvor han i tre år ville berejse landet og foretage indsamlinger. Embedsmænd blev af Den Kgl. Grønlandske Handelscommission opfordret

»Mannik i Vaigat, set mod øst fra Disko«. Illustration fra førnævnte afhandling.

til at være ham behjælpelig på enhver måde. Han tog kun nogle få personlige ejendele med sig til Grønland, resten blev anbragt i St. Petri præstegård, hvor det gik tabt ved Københavns bombardement i 1807.

Det var Handelens ønske at få Grønlands naturforhold undersøgt for om muligt at finde råstoffer, hvis udnyttelse kunne blive en erhvervsgren for landets beboere og en indtægtskilde for Handelen.

Den 31. maj ankom Giesecke efter 6 ugers sejlads til Frederikshåb i Grønland. Han begyndte den 1. juni på den dagbog, som han omhyggeligt førte alle sine iagttagelser ind i gennem syv års strabadstfyldt ophold i de arktiske egne. Han berejste landet fra Kap Farvel til nord for Upernavik, nogle lokaliteter besøgte han flere gange. Han sejlede,

travede, rejste med hundeslæde og synes at have affundet sig tålmodigt med alle de besværligheder og afsavn, der mødte hine tiders beboere og rejsende i det store land med den spredte bebyggelse. Foruden at give oplysninger om landets mineralogiske og geologiske forhold fortæller han om dyre- og planteverdenen, ligesom han udfører meteorologiske observationer. Ind imellem fortæller han om grønlændernes levevis, husdyr, fangstmetoder og sagn. En følsom skildring af solens genkomst efter vintermørket afslører et sind, der er åbent for naturens nuancerede farvespil.

Han overvintrede første år i Godthåb efter at have foretaget indsamlinger mellem Julianehåb og Kap Farvel. Næste år fortsattes undersøgelserne nordpå. Indsamlingerne fra de første to år blev sendt hjem til Danmark, men på dette

tidspunkt er krigen med England i fuld gang, og Giesecke erfarer senere fra nogle engelske hvalfangere, at de fem skibe, som bl.a. medførte hans samlinger, er blevet kapret af englænderne. Han fortsætter ufortrødent sit arbejde, ivrig efter at skaffe erstatning for de tabte samlinger.

På grund af krigen afbrydes forsyningerne fra Danmark, og efterhånden gør mangelen på ammunition til jagt sig stærkt gældende, visse steder bliver der hungersnød; i 1810 må Giesecke hjælpe til med at samle spiselig tang til vinterforråd. Men utrættelig arbejder han videre. Endelig den 8. august 1813 kan han med skib forlade Grønland for hjemgående. Før hans rejse kendtes 20–30 mineraler fra Grønland, han fordoblede ved sine indsamlinger dette tal. De indsamlede mineraler og bjergarter og hans omhyggeligt nedskrevne observationer om landets geologiske forhold gjorde Grønland til et af de, geologisk set, bedst undersøgte lande på den tid. Samlingerne deltes ud til mange museer; 1635 numre gik til forskellige museer i København og fandt deres endelige blivested i det nuværende Geologiske Museum.

En meget stor naturhistorisk og etnografisk samling gik til Wien; for denne gave skænkede kejser Frantz ham en prægtig gulddåse og 1000 dukater. Videnskabelige udmærkelser og medlemskab af lærde selskaber fulgte i kølvandet. Herhjemme blev han Kommandør af Dannebrog.

På vej fra Grønland gjorde Giesecke ophold i Leith, hvor han erfarede, hvilken skæbne, der var blevet hans kaprede

samlinger til del. I lang tid havde de ligget upåagtet i et pakhus, indtil den skotske mineralog Th. Allan var kommet på sporet af dem og blandt prøverne havde opdaget nogle stykker kryolit, et mineral, som på den tid var meget sjældent. Kryolitstykkerne alene vurderedes til 5000 pund sterling, men hele samlingen blev solgt for 40 pund.

Fra Leith indsendte Giesecke en ansøgning om et ledigt professorat i mineralogi i Dublin. Dette professorat fik han og blev desuden leder af museet. Med sit vindende og beskedne væsen blev han overordentlig populær og samlede mange tilhørere til sine forelæsnings. Han indstillede ikke sin rejsevirk-somhed, men gennemførte en del undersøgelser i Irland; hans helbred havde dog lidt en del skade efter strabadserne i Grønland.

Ved hans død i 1833 besluttede The Royal Dublin Society at lukke museet i 14 dage for at ære hans minde. Også i Danmark mindes Gieseckes indsats med respekt blandt geologer. 1806, det år han drog ud på sin Grønlandsfærd, regnes for begyndelsesåret for den geologiske udforskning af Grønland. Til hans ære bærer flere grønlandske lokaliteter hans navn: Gieseckes Bjerge på Gauss Halvø, Giesecke Dal på Disko, Giesecke Isfjord ved Upernavik, Giesecke Monument på Nugssuaq og Gieseckes Sø nær Søndre Strømfjord. Også et mineral blev opkaldt efter ham: Gieseckit.

Vel er ikke alle Mozartforskere overbeviste om Gieseckes medforfatterskab til librettoen til »Tryllefløjten«, men til gengæld er på anden vis uvisnelig hæder blevet den tidligere »1. slave« til del.